

DE KORTRIJKSE
**BROEL
TORENS**

Een rijk verleden

KORTRIJK

Stad

De Broeltorens zijn het toeristisch visitekaartje van Kortrijk. Elke bezoeker neemt de torens als achtergrond van een foto.

Eén van de oudste opnames – een glasnegatief – dateert uit de jaren 1860 en is gemaakt door Alberic Goethals. De scherpte van zijn foto's is verbluffend. De twee beelden naast elkaar wijzen op een camera met dubbele lenzen. Zo'n stereofoto kan je met behulp van een stereokijker zelfs in 3D bekijken.

DE KORTRIJKSE BROELTORENS

EEN RIJK VERLEDEN

De robuuste middeleeuwse torens, die in Kortrijk aan beide zijden van de Leie oprijzen, vormen het toeristisch hart van de stad. Vanaf de Leiebrug zijn ze allicht honderdduizenden keren gefotografeerd.

Dankzij een grondige restauratie en de verlaging van de kaaimuren komen ze nu beter in beeld dan ooit tevoren.

Maar wat is de achtergrond van die twee prachtige ronde Broeltorens? Waarom staan ze precies daar? Waarom zijn het er twee? Welk verleden hebben de trotse *twin towers* achter de rug en zijn ze wel zo stoer en sterk als ze eruit zien?

Graaf Lodewijk van Male

KORTRIJK ONVEILIG

De vroegste geschiedenis van Kortrijk is slechts in vage lijnen bekend. De Romeinen gaven aan een kleine nederzetting aan de Leie de naam Cortoriacum. De Noormannen trokken er ooit een kamp op. Kortrijk verwierf belangrijke stadsrechten en ontwikkelde een bloeiende economie. De vestiging werd gaandeweg versterkt en er stond een burcht.

Maar in de 14e eeuw liep het fout.

In 1302 behaalden de Vlamingen nog een overwinning op de Fransen tijdens de Guldensporenslag. De koninklijke burcht, waar een Frans garnizoen in de knel zat, vormde de inzet. Daarop volgden verschillende onlusten en rampen in 1313-1314, 1325, 1328 en 1340. Intussen was de Honderdjarige Oorlog tussen Engeland en Frankrijk uitgebroken en eiste de zwarte pest massa's levens in Europa. Kortom: onveiligheid troef.

Hoe kon Kortrijk zich verdedigen tegen al die bedreigingen van buitenaf?

Door de stad beter te omwallen en te ommuren. De Vlaamse graaf **Lodewijk van Male** gaf in 1353 de wettelijke toestemming (=octrooi) om stadsversterkingen te bouwen. Deze graaf regeerde gedurende bijna 40 jaar met harde hand over Vlaanderen, maar op het einde verslaptte zijn macht. Bovendien deelde hij in de klappen van het conflict tussen Engeland en Frankrijk.

De Gentenaars, met Filips van Artevelde als aanvoerder, kozen de kant van de Engelsen en kwamen in opstand. Kortrijk deed mee. Slechts door de hulp in te roepen van het Franse leger kon de graaf zich nog handhaven. De afrekening vond plaats in 1382 tijdens de slag bij Westrozebeke, waar Artevelde sneuvelde. Nadien zakten de Franse troepen naar Kortrijk af om er te plunderen en brand te stichten. De in 1353 geplande versterkingen stonden nog nergens. Ze hielden in ieder geval niets of niemand tegen. De Franse koning Karel VI, nog geen 14 jaar oud, gaf het bevel om de stad van de kaart te vegen als wraakactie voor *le désastre de Courtrai* of de vernedering van 1302.

Tijdens opgravingen in het begijnhof is op zekere diepte een laag zwart geblakerde aarde aangetroffen: een restant van de verwoestende vuurhaard.

Het jaar 1382 was één van de donkerste in de stadsgeschiedenis.

EEN STRATEGISCHE PLAATS

Toen Lodewijk van Male in 1384 stierf, liet hij enkel een dochter na, **Margaretha van Male**. Zij was sinds 1369 getrouwd met **Filips de Stoute**, hertog van Bourgondië en broer/oom van de Franse koning. Hij werd nu de nieuwe sterke man in Vlaanderen. Filips maakte een einde aan het conflict met Gent en gaf Kortrijk zijn privileges terug. Zo kon de heropbouw van de stad van start gaan. Er gebeurden herstellingswerken aan de Sint-Maartens- en de Onze-Lieve-Vrouwekerk en aan de Gravenkapel, er kwam een nieuw kasteel (nu: Kasteelkaai) en bovenal werd volop gefocust op de stadsversterkingen.

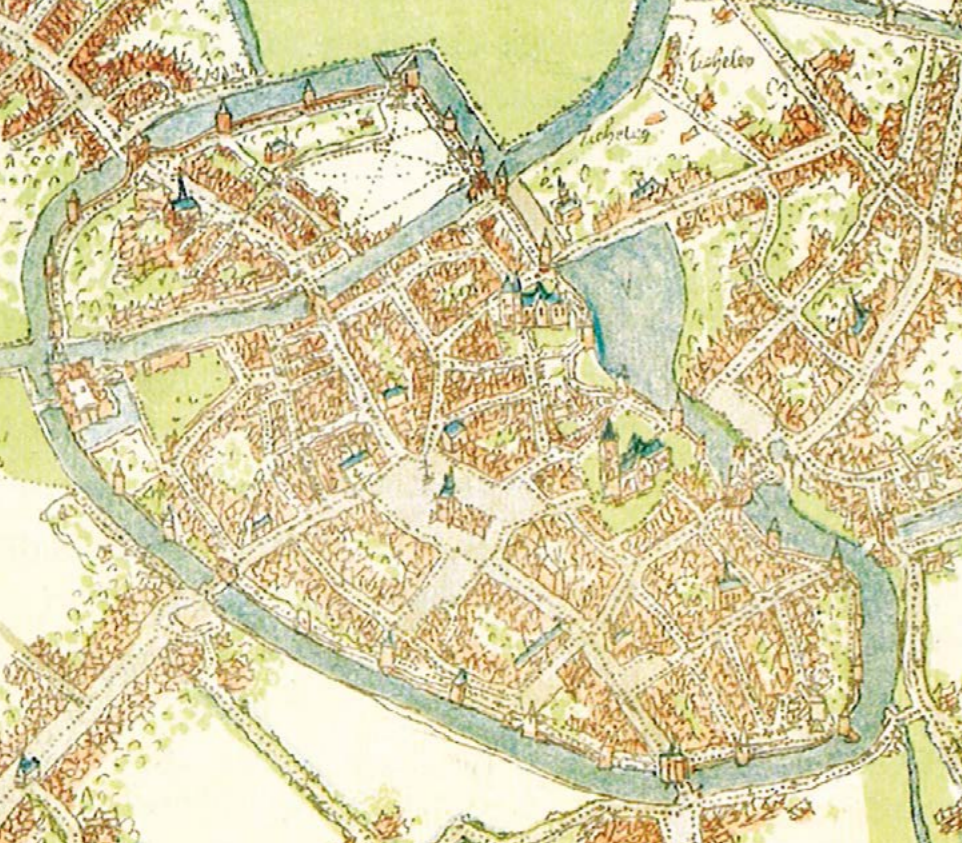
Het gevaar was uit Gent gekomen en via de Leie, dus dit oostelijk punt moest extra beveiligd worden.

Precies daar kwamen de Broeltorens tot stand.

Ze vormden het sluitstuk voor zowel de ommuring als de omwalling van Kortrijk. Bovendien was de manier van oorlog voeren intussen ingrijpend veranderd. Werpstenen en kruisbogen hadden plaatsgemaakt voor kanonnen en handvuurwapens. Tegen het gebruik van buskruit moest je dikke muren bouwen, zonder kwetsbare hoeken. En je moest ook zelf kanonnen opstellen.

Margaretha van Male en Filips de Stoute

AAN HET WERK

Opbouw zuidelijke toren - ca. 1385

De omwalling van de stad door een gracht, met enkele poorten als toegang (zie kaart Jacob Van Deventer hiernaast), was natuurlijk niets nieuws. Op de vooravond van de Guldensporenslag werden de Doorniksepoort en de Rijselsepoort bestookt. De gracht die het zuiden van de stad omsloot, werd onder meer gevoed met water afkomstig van de Pottelberg. In de Kannuniki-poort, vlakbij de Onze-Lieve-Vrouwekerk, bevonden zich een vijver, een watermolen en een sluizensysteem om het waterniveau in de gracht op peil te houden.

Op de plaats waar deze gracht in de Leie liep, startte inmiddels de bouw van de zuidelijke Broeltoren of *blauwe torre* (kant Guido Gezellestraat). De oudste vermelding ervan dateert uit 1385. In principe kan hij al voor het rampjaar 1382 in opbouw geweest zijn maar toch niet voor 1353, datum van het grafelijk octrooi. De werken oogden indrukwekkend. In 1392 voerde schipper Jan Terrine een lading van 21.000 bakstenen aan. Enkel het onderste deel van deze toren, in donkergrijze Doornikse kalksteen, gaat nog terug tot de late 14e eeuw.

Opbouw noordelijke toren - ca. 1411

Het omwallen van het noordelijke deel van Kortrijk startte al in de 14e eeuw. Deze gracht kreeg de bijnaam *Klein Leyken* of ook wel *Vuyl Leyken*. De ingreep verschaftte meer veiligheid aan de site van het hospitaal en ze maakte de bouw van de Leiepoort noodzakelijk. Op het einde van de eeuw was deze gracht klaar.

Op de plaats waar de noordelijke omwalling in de Leie stroomde, kwam de noordelijke Broeltoren of *grauwe torre* (kant Broelkaai). Al in 1401 en in 1404 gebeurden er graaf- en metselwerken. Er was ook meteen sprake van de aanleg van een brug tussen de *grauwe* en de *blauwe* toren. Hertog Jan zonder Vrees, zoon van Filips de Stoute, gaf in april 1411 groen licht voor de werkzaamheden. De aanstelling van bouwmeesters Hendrik Heubins en Simoen van Assche volgde en daarna ging het snel, want deze mannen kenden hun stiel.

Heubins, afkomstig van Sluis, was al bedrijvig geweest bij versterkingen in Sluis en in Vilvoorde. In Kortrijk werkte hij ook mee aan het Bourgondisch kasteel en aan de Leiepoort. Van Assche, een Gentenaar, leidde naast die van de noordelijke Broeltoren nog andere bouwplaatsen in Gent en in Kortrijk, onder meer de uitbreiding van de Sint-Maartenskerk in 1414-1415.

Voor de houten bouwvormen van de gewelven en voor de ramen werd meester-timmerman Jan Cantecleer betaald in 1412-1413. Willem Quisthout plaatste gootstenen in 1413. In de 15e eeuw kreeg die nieuwe, noordelijke toren ook soms de benaming *Inghelborchtoren*. Merk op: de oorspronkelijke vloer van de noordelijke toren lag toen ongeveer 65 cm lager dan nu.

Heropbouw zuidelijke toren - ca. 1446

Voortgaande op de stadsrekeningen is er sprake van een derde bouwfase omstreeks 1446-1447. Het gaat om een gedeeltelijke sloping en heropbouw van de zuidelijke Broeltoren, afgestemd op de toren aan de overkant. Jan Pauwels werkte aan de schietgaten voor kanonnen. Meester-timmerman Jan vander Lodderine bouwde een houtstructuur voor het metselen van het eerste gewelf en stond in voor de ramen en de torenkap. Er ging geld naar zand, zavel, kalk, bakstenen, natuurstenen, enz. De meeste materialen werden per schip aangevoerd. Opnieuw duikt hier de naam op van een bouwmeester: Gillis Pauwels uit Brussel. Pauwels werkte in dienst van hertog Filips de Goede, de zoon van Jan zonder Vrees, en volgde behalve in Kortrijk bouwwerken op in Leuven en in Middelburg. Diezelfde Filips de Goede verleende in 1451 een bijkomend octrooi om de volledige stadsmuren en -torens af te werken. De herbouwde zuidelijke toren kreeg ook een nieuwe naam: de Sint-Andriestoren. Bij de afwerking werd immers een Sint-Andrieskruis op de top geplaatst.

Ook de naam *Speietoren* of *Spyetoren* komt soms voor, bijvoorbeeld op de kaart van Sanderus uit 1641.

Linksboven: kaart Jacob Van Deventer, ca. 1570

Rechtsboven: Bourgondisch kasteel, 17e eeuw

Linksonder: kaart Antonius Sanderus, ca. 1641

Rechtsonder: Leiepoort, begin 19e eeuw

GEEN DOETJES

De drie grote bouwperiodes van de Broeltorens stemmen overeen met het bewind van drie generaties Bourgondische hertogen: Filips de Stoute, Jan zonder Vrees en Filips de Goede. Wie waren zij en hoe kan hun tijd getypeerd worden?

Filips de Stoute (1342-1404)

Hij komt naar voren als een bijzonder doortastend en moedig maar tegelijk meedogenloos en spilziek persoon. Al op 14-jarige leeftijd slaagde hij erin het leven van zijn vader te redden op het slagveld bij Poitiers. Toch werden beide mannen gevangen genomen en brachten ze vier jaar door in Engelse gevangenschap. Terug thuis na het betalen van een hoog losgeld, werd het tijd om een echtgenote uit te kiezen. De keuze viel op de erfgename van het rijke Vlaanderen: Margaretha van Male. Eenmaal het graafschap op zijn naam stond, kon het niet meer op. De luxueuze hofhouding van het koppel deed niet onder voor die van de Franse koningen.

Filips en Margaretha kregen samen zeven kinderen en ze lijken echt van elkaar gehouden te hebben. De muren van hun slaapkamer waren versierd met de letters M (Margaretha) en P (Philippe). De hertog ontpopte zich tot een energieke heerser en diplomaat, met een passie voor bouwen. Hij legde in 1370 de eerste steen van de Parijse Bastille! In Kortrijk kwamen tijdens zijn bewind de zuidelijke Broeltoren, het Bourgondisch kasteel en de versterkte Leiepoort tot stand. Nochtans had hij in het pijnlijke jaar 1382 ingestemd met de verwoesting van de stad...

Filips de Stoute was niet enkel een dure vogel als het om losgeld, hofhouding en bouwprojecten ging. Ook het uitbesteden van zijn schare kinderen kostte fortuinen. Dochter Margaretha was amper drie jaar oud toen ze al uitgehuwelijkt werd! De hertog stierf aan een kwalijke griep in 1404. Zijn oudste zoon volgde hem op.

Jan zonder Vrees (1371-1419)

Hij trad met veel pracht en praal in het huwelijk in 1385, hetzelfde jaar waarin we een eerste vermelding van de *grauwe torre* in Kortrijk vonden. Terwijl zijn vader Filips een stevige machtsbasis legde voor de hertogelijke macht, kreeg zoon Jan het aan de stok met de Franse koningsfamilie. Koning Karel VI, dezelfde die Kortrijk in 1382 in brand had laten steken, had een zeer labiele persoonlijkheid en leed aan waanvoorstellingen. Dat leidde tot speculaties over de overname van zijn macht. Zijn knappe jongere broer Lodewijk van Orléans was erg ambitieus en aasde op het regentschap, maar ook de familietak van de Bourgondische hertogen zag dat wel zitten. De hele kwestie raakte oververhit toen Lodewijk op 23 november 1407 's avonds in de straten van Parijs vermoord werd. Iedereen zag Jan zonder Vrees als de aanstoker en dat bleek nog te kloppen ook. Hij verdedigde zich hardnekkig, profileerde zich als machthebber in het verzwakte Frankrijk en probeerde alsnog vrede te sluiten, maar zonder succes. De hertog werd op zijn beurt brutaal vermoord op 10 september 1419.

Voor Kortrijk gaf Jan zonder Vrees de toestemming tot de bouw van de noordelijke Broeltoren of *grauwe torre* in april 1411. Door zijn talrijke vijanden stond een solide verdediging van de steden van zijn hertogdom meer dan ooit op de agenda. Het rijke Vlaanderen moest gespaard blijven van vijandelijke inname, want het leverde meer dan de helft van de hertogelijke inkomsten. Jan zonder Vrees toonde zich in Vlaanderen als een bekwaam politiek leider en een man van overleg. Hij verbleef geregeld in Gent en sprak zelfs Diets, toch niet evident voor een Bourgondiër.

Filips de Goede (1396-1467)

Totaal onverwacht diende hij als 23-jarige het roer van zijn vader, Jan zonder Vrees, over te nemen. Hij bestuurde het hertogdom gedurende bijna 50 jaar! Omstreeks 1446, bij de heropbouw van de zuidelijke Broeltoren, beleefde de Bourgondische hertogelijke macht een toppunt. Filips was dan al getrouwd met zijn derde echtgenote, Isabella van Portugal. Zij hield een hofhouding van maar liefst 300 personen draaiende. Isabella trad geregeld op in naam van de hertog bij diplomatieke, financiële en andere bestuurlijke aangelegenheden. Zij was een echte *grande dame*, onderlegd in wiskunde, fysica, paardrijden en jagen. Ze sprak behalve Portugees ook Latijn, Frans, Engels en Italiaans. Haar huwelijk met Filips in 1430 was met enorme pracht en praal gevierd en bovenal zorgde ze al in 1433 voor een mannelijke erfgenaam: de latere hertog Karel de Stoute.

Filips de Goede had zich uit het vijandelijk wespennest waar zijn vader in terechtgekomen was weten los te maken door zowel met de Engelsen als met de Fransen vrede te sluiten. Als belangrijkste middel daartoe gebruikte hij een sluwe huwelijkspolitiek. Hij deed het beter bij de vrouwen dan op het slagveld. Hij 'teelde' bij 33 minnaressen een 26-tal bastaardkinderen. Dat was in die tijd niet abnormaal. De bisschop van Luik had er 60...

De hofhouding van de hertog bestond uit meer dan 660 personen en was een invloedrijke gemeenschap die baadde in luxe en rijkdom. Muziek, kunst, jachtpartijen, toernooien, banketten, danspartijen, alles werd ingezet om de hertog en zijn hovelingen te behagen. Er was zelfs een 'koning van de ontucht' in dienst om de orde te handhaven in allerlei vormen van (over)spel, wellust en prostitutie.

Intussen bracht de rekenkamer van Rijsel voldoende geld binnen en hield de Orde van het Gulden Vlies de adel onder controle. Als bouwheer realiseerde Filips onder meer het kasteel van de Coudenberg in Brussel, waar hij meestal verbleef. Ook in Rijsel, Brugge, Leuven, Dijon en Gent gingen zijn bouwmeesters aan de slag. Kortom, de werken van 1446 aan de zuidelijke Broeltoren pasten helemaal in het plaatje van de pracht en praal van het Bourgondisch leven.

Filips de Stoute

Jan zonder Vrees

Filips de Goede

TORENS MET EEN KRAAGJE

Naast de imposante hoogte (beide torens zijn ca. 13 m hoog), de prachtige witte natuurstenen, de robuuste ronde vorm (noord Ø 13,7 m en zuid Ø 12,8 m) en de leistenen puntdaken is het belangrijkste kenmerk van de Broeltorens hun doorlopende overkraging: beide torens vertonen op ongeveer 2/3 van hun hoogte een rij kraagstenen of drieledige consoles. Hierop rusten de buitenste muren van de bovenste verdieping van de torens.

Deze overkraging weerspiegelt een verdedigingssysteem dat binnen, op de tweede verdieping, bediend wordt. In de kraag bevinden zich namelijk om de drie consoles openingen of werpgaten (zie foto hiernaast), waardoor aanvallers die de torens (te) dicht benaderen bestookt kunnen worden met projectielen (vb. stenen), vloeistoffen (vb. kokende olie) of handvuurwapens.

Deze techniek om vijanden af te weren zien we hier in een prachtige 15e-eeuwse uitvoering, maar het is geen unicum. Mezekouwen of machicoulis – zo noemt men dit verdedigingssysteem – zijn veelvuldig aanwezig in middeleeuwse versterkingen en stenen bouwwerken, al vanaf de 14e eeuw. Er bestonden eerder ook al weergangen in hout, met dezelfde functie. Later, toen ze geen nut meer hadden in de verdediging, werden de elegante stenen overkragingen toch nog vaak gebouwd, als versiering van torens of kastelen.

Aan de buitenkant zijn in de kraagstenen gaten te zien. Dankzij de jongste restauratie zijn op de bovenste verdieping van de noordelijke toren enkele van deze werpgaten blootgelegd.

Een witte mantel

Het uitzicht van de Kortrijkse Broeltorens wordt bepaald door de prachtige witstenen waaruit ze zijn opgetrokken. Het gaat om natuurstenen, gewonnen in Gobertange of Gobertingen, een plaatsje in het centrum van België, net onder de taalgrens en deel uitmakend van de gemeente Geldenaken.

Al vele eeuwen wordt hier kalkhoudende (= witte) zandsteen ontgonnen. Bekende gebouwen als de lakenhallen van Leper, het stadhuis van Brussel en de Sint-Romboutskathedraal van Mechelen zijn in Gobertange opgetrokken.

Enkel de onderkant van de zuidelijke Broeltoren vormt hierop een uitzondering: die bestaat uit blauwe Doornikse steen.

De schietgaten, omlijstingen en mezekouwen zijn afgewerkt met Lediaanse kalkzandsteen, uit de omgeving van Affligem, Zaventem en Diegem.

Terwijl de torens eeuwenlang een grijs en donker uitzicht hadden, kwam na de jongste restauratiebeurt de mooie lichte kleur weer naar boven. De buitenzijde van de torens kreeg een zachte reiniging met gespecialiseerde waterbevoeiing, wat voldoende inwerkte op de witte kalkstenen, die ook afgeschuurd werden. Van het voegwerk werd de oorspronkelijke staat terug blootgelegd.

GROF GESCHUT

De Broeltorens lijken niet alleen qua uitzicht maar ook qua functies erg op elkaar. Op de bovenste verdieping waren er werpgaten of machicoulis tussen de kraagstenen om de directe nabijheid van de torens te vrijwaren. De benedenverdiepingen dienden om zich te verdedigen tegen indringers van op het water. Daartoe bevatten de dikke muren (ca. 265 cm) van beide torens telkens vier geschutsluizen. Van binnen zijn dat vrij grote nissen in de muren, waarin plaats is om het geschut te installeren en te bedienen. Aan de buitenkant zie je enkel het gat waardoor er geschoten werd. Opvallend is dat deze gaten in de noordelijke toren een kruisvorm hebben (zie foto 1, 2 hiernaast), terwijl ze in de zuidelijke toren uitlopen op een cirkelvormige opening (zie foto 3, 4 hiernaast). Het was de bedoeling dat de kanonnières in de toren voldoende zicht

hadden om te richten, maar tegelijkertijd zelf buiten schot bleven. Door de gleuven richtten schutters extra pijlen of handvuurwapens op de vijand, terwijl het kanon herladen werd. Onderschat dus het vernuft van de middeleeuwse artilleristen niet. Ze hadden de volledige breedte van de Leie in het vizier, oevers en nabijheid van de brug inbegrepen.

Gedurende de 15e en de 16e eeuw nam het gebruik van vuurwapens alleen maar toe. Er bestonden verschillende types van kanonnen en kogels. Heel wat van dergelijk tuig werd teruggevonden in de nabijgelegen artillerietoren, waar overigens ook buskruit bewaard werd.

Verdoken kopjes

In het **interieur** van de benedenverdieping van de **noordelijke Broeltoren** zijn behalve de kanonsleuven enkele 15e-eeuwse architecturale pareltjes bewaard gebleven.

Stenen ribben verdelen het gewelf in acht en lopen bovenaan samen bij een sluitsteen, versierd met een baardige wildeman die zijn tanden toont. Op de plaatsen waar de gewelfribben tegen de muur eindigen zijn in de consoles of draagstenen opmerkelijke gezichten gebeeldhouwd.

kaart Le Poivre - 1580

SPUIEN EN DAKEN

Het werkelijke uitzicht van de Broeltorens kunnen we pas bewonderen op tekeningen en kaarten vanaf het einde van de 16e eeuw. De afbeeldingen bevestigen een element dat tot nu toe nog niet aan bod kwam: de aanwezigheid van spuien onder de Broelbrug. Vanuit een huisje op de brug konden zware houten balken naar beneden gelaten worden, om zo het waterpeil in de stadsgrachten ten opzichte van de Leie bij te sturen. Samen met de installaties aan de Kanunnikpoort en een watermolen aan de Leiepoort bezat Kortrijk een ingenieus systeem om de waterhuishouding te regelen. Uit de stadsrekeningen blijkt dat hier heel wat geld naartoe ging.

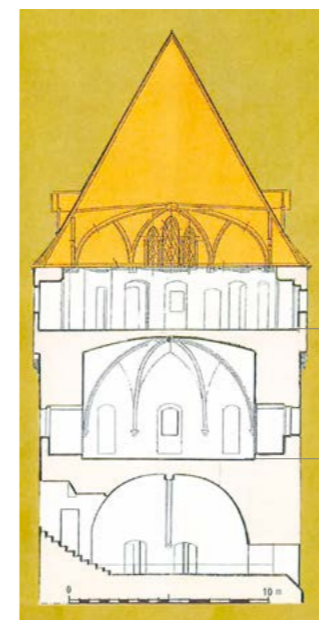
Bovendien zijn op de afbeeldingen beide torens altijd voorzien van een dak met dakvensters. Dat is niet zo evident als het misschien lijkt. Veel middeleeuwse vestingtorens waren niet op die manier overdekt. Maar van de Broeltorens wordt aangenomen dat ze altijd een kegelvormige dakconstructie gehad hebben. De dakvensters dienden als extra uitkijkposten. Tijdens de jongste restauratie zijn de beide dakgebinten grondig aangepakt en voorzien van volledig nieuwe natuurschaliën.

De dragende constructie onder het puntdak van de noordelijke Broeltoren is behoorlijk imponerend.

OP WACHT EN OP 'T GEMAK

Tot nu toe kregen we een zicht op de functies van de benedenverdiepingen (*geschut, 1*) en de bovenverdiepingen (*werpgaten, 3*) van de torens. Maar wat gebeurde er dan op de tussenverdieping (2)?

Op die tussenverdieping hielden de soldaten de wacht en konden ze uitrusten. Om beurten liepen ze ook af en aan op de stadsmuren. Een deuropening die bewaard gebleven is in de noordelijke Broeltoren wijst op die passagemogelijkheid. Ook aan de zuidelijke Broeltoren zou er zo'n doorgang geweest zijn.

We komen ook nog eens terug op de dakconstructie. Op bepaalde schilderijen en tekeningen is een hoge bakstenen schoorsteen merkbaar op het dak (zie foto onderaan). Die wijst op de aanwezigheid van een haard en van wachters, die zich opwarmen aan het vuur.

Ook op de andere verdiepingen was vuur vandoen: om lonten aan te steken naar het buskruit in de kanonnen of om olie te koken.

En wat is er behalve verwarming nog onmisbaar voor mensen die lange tijd op dezelfde plaats stil moeten zitten? Juist, een toilet. In de buitenmuur van de zuidelijke toren is een vrij monumentale buitenlatrine gebouwd en in de noordelijke toren zit er een afvoersysteem binnenin. Na de jongste restauratie tellen de Broeltorens nog enkele oude latrines, op verschillende verdiepingen.

Onbekende meester - ca. 1700

BIJNA VERKOCHT

Gaandeweg kostte het onderhoud van de grote torens hopen geld. Daken, vensters, balken, nagels,... er moest altijd wel ergens voor betaald worden. Door de stadsuitbreidingen verloren ze vanaf de 17e eeuw hun strategische betekenis.

Ze dienden nog als duiventil, graandepot, opslagplaats voor buskruit, stro, vlees, hout of kalk. Dat gebeurde met huurcontracten, zodat de stad toch nog enige inkomsten kon opstrijken. In 1642-43 werden Franse soldaten een tijdlang opgesloten in de noordelijke toren.

De oorlogen met Frankrijk brachten een nieuwe periode van kommer en kwel. Na de inname van Kortrijk in 1667 bleef er een sterke legermacht achter, onder leiding van de Franse hoogbaljuw en militaire gouverneur Guy de Pertuis. In die periode (1647-1684) bezat Kortrijk een enorme militaire citadel ten oosten van de stad, vlakbij de Gentsepoort.

Zonnekoning Lodewijk XIV kwam in 1673 naar Kortrijk om er zijn troepen te inspecteren. Een leger van ca. 46.000 Franse soldaten verbleef in de buurt. Kortrijk was toen net als Oudenaarde van groot belang als grensstad. Gouverneur Guy de Pertuis hield de touwtjes strak in handen en werd hiervoor beloond met een mooi geschenk: de oude stadsvesten en torens tussen de Sint-Janspoort en Buda. Hij verkocht een fors deel van die zone aan het OLV-hospitaal, het Kapucijnenklooster, het Begijnhof en de Grauwe Zusters. Bekijk dit gerust als een grote saneringsactie, want de grachten waren in onbruik geraakt en veranderd in stinkende poelen vol ongedierte. De Broeltorens kwamen op die manier ook in het vizier. Waarom de torens niet opblazen en de stenen verkopen? In 1678 betaalde de stad een fors bedrag om de sloping te verhinderen. Het vernietigen van grote bouwwerken was geen loze dreiging geweest. Toen de Fransen in 1684 opnieuw meester werden van Kortrijk moest zowel het Bourgondisch kasteel als de citadel eraan geloven. De Broeltorens bleven echter gespaard.

HEILIGE OP DE BRUG

Wie is die heilige op de brug, die een kruisbeeld koestert alsof het een baby was en een kring met vijf sterren achter zijn hoofd heeft staan? Het gaat om Johannes Nepomucenus, een Tsjechische geestelijke die in 1393 in Praag in het water van de Moldau werd gegooid. Geboeid aan handen en voeten en de mond opengesperd met een stuk hout waren zijn kansen op overleven nihil. Hoe was het zover kunnen komen? Wat had deze man dan wel misdaan?

Hij kwam in botsing met koning Wenceslas IV van Bohemen toen hij in Kladruby een andere abt benoemde dan wie de koning aangeduid had. In feite ging het om een diepgeworteld conflict tussen de geestelijke en de wereldlijke macht. Volgens de legende wilde Johannes bovendien niet prijsgeven wat de koningin hem

had opgebiecht. Kortom, hij verdedigde zijn geloof standvastig. Nadat zijn graf in 1719 in de kathedraal van Praag was geopend – zijn tong bleek nog intact! – werd hij snel heiligverklaard en dook zijn beeltenis overal op, meestal in de nabijheid van een rivier, gezien zijn lot als drenkeling en martelaar.

Nepomucenus' beeld staat sinds 1749 in Kortrijk: eerst op de Leiebrug, daarna op de Broelkaai en uiteindelijk op de Broelbrug. De versie van vandaag werd in 1960 beeldhouwd door Georges Vandevoorde. De heilige draagt een bonnet (hoofddekse), soutane (lang klee) en mozetta (schoudermantel) als kenmerken van zijn geestelijke status. De sterren verwijzen naar de legende dat Moeder Maria zijn lijk zou hebben bestrooid met sterren uit haar stralenkrans.

GROTE RESTAURATIEWERKEN

In de jaren 1860 tot 1880 maakte Kortrijk opnieuw een periode van grote bouwwerken mee. De in 1862 door een blikseminslag afgebrande Sint-Maartenstoren moest heropgebouwd worden en het stadhuis onderging belangrijke verfraaiingswerken, onder meer met de muurschilderingen van Guffens en Swerts tot gevolg. Ook de Broeltorens waren aan een grondige opknopbeurt toe. Ze werden meteen voorzien van een bliksemafleider.

Stadsarchitect Leopold De Geyne liet de torens herstellen en maakte ze weer praktisch bruikbaar. Tussen 1873 en 1877 ondergingen de daken, trappen, bevloering, deuren en vensters een opknopbeurt. Dat ging ten koste van enkele oorspronkelijke elementen. Sommige schietgaten en nissen verdwenen achter nieuw metselwerk. Heel wat stenen in de buitenwanden waren aan vervanging toe. Per spoor kwamen grote ladingen aan uit verschillende steengroeves in Brabant (Gobertange) en in Wallonië (Doornik, Vaux). Bovendien kregen de torens een moderne nieuwigheid: elektriciteit.

In de zuidelijke toren kwamen er nieuwe schouwen en vloeren en een tweede toegangsdeur, te bereiken via een buitentrap. De vernieuwde zuidelijke toren bood onderdak aan een oudheidkundig museum en kreeg een beschildering in neogotische motieven, de mode van toen.

Op de eerste verdieping is een fragment van deze motieven blootgelegd. Ook de voegenschilderingen die je overal ziet verwijzen naar de neogotiek.

De houten consoles zijn versierd met het wapenschild van Kortrijk.

De indrukwekkende zolderverdieping is bijna 6 m hoog en heeft acht spitsvormige muurvlakken, waarin tussen slanke flankerzuiltjes vier maal drie spitsboogvensters verwerkt zijn. Ze komen overeen met de vier windstreken en kregen elk een aparte kleur, een idee van de hedendaagse Duitse glaskunstenaar Udo Zembok. Deze zaal, met veel hout, was tot voor de jongste restauratie in een heel slechte toestand.

BIJNA VERNIELD

Na eeuwenlange instandhouding dreigden de Broeltorens in de 20e eeuw alsnog verloren te gaan. De vijandelijkheden tijdens beide wereldoorlogen leidden tot het opblazen van de Broelbrug in 1918 en in 1940, waardoor de torens veel schade opliepen.

Daken en ramen werden grotendeels vernield en de buitenmuren vertoonden scheuren op meerdere plaatsen. Vooral de zuidelijke toren was er erg aan toe maar gelukkig hielden de dikke muren grotendeels stand. Herstellingswerken volgden en uiteraard moest ook de Broelbrug telkens herbouwd worden.

Dagboek

Dat de Wapenstilstand op 11 november 1918 een feit zou worden, kon niemand voorspellen op het moment dat de Duitse troepen Kortrijk in oktober 1918 nog probeerden te verdedigen.

Vooraleer ze zich terugtrokken moesten alle strategische bruggen over de Leie vernield worden, om zo de geallieerden op een afstand te houden. Marguerite Ghyoot, ondergedoken in de kelder van

haar huis aan de Handboogstraat, maakte de gebeurtenissen mee, bevend van angst. In haar dagboek staan tekeningen van de Broeltorens, met en zonder de Broelbrug.

*Dinsdag 15 oktober 1918.
Om 17.15 uur en om 17.30 uur beeft de stad op haar grondvesten. Ruiten springen en plafonds storten naar beneden. Gas en elektriciteit vallen uit. Het zijn de Duitsers die de bruggen opblazen. Vooral de ijzeren brug aan de Beheerstraat vereist een grote lading. Maar de Broelbrug houdt stand.*

*Woensdag 16 oktober 1918.
Ontploffing van een tweede lading van 750 kg springstof om 6.15 uur.
De Broelbrug is nu volledig vernield en er zit een diepe scheur in de zuidelijke Broeltoren. Overleie is nu helemaal afgezonderd van de stad.*

EN NU, GENIETEN!

De restauratie van de Kortrijkse Broeltorens werd in 2013 beëindigd en gebeurde met het grootste respect voor het bouwhistorisch materiaal en met aandacht voor herbestemming en gemakkelijk onderhoud. Qua interieur heeft de noordelijke toren zijn middeleeuwen en militair karakter grotendeels behouden. Bij de zuidelijke toren zorgde de restauratie van neogotische stijlelementen voor een blijvende getuige van hoe ze in de 19e eeuw met historisch erfgoed omgingen.

De verlaging van de Leieboorden maakt het uitzicht op de Broeltorens compleet. Het uitgangspunt was de verbreding van de ruimte rond de Leie tot een recreatieve, sfeervolle plek om te kuieren en te genieten. De werkzaamheden hiervoor gingen van start in 2017 en liepen ten einde in maart 2018.

Vanaf 2018 zijn de kaaimuren van de Broelkaai en de Verzetskaai weggewerkt en vervangen door een reeks naar het water toelopende trappen. Het zicht op de torens is nu beter dan ooit en de omgeving nodigt uit om ze uitgebreid te bewonderen.

- Voor gidsbeurten of andere toeristische info: www.toerismekortrijk.be
- De Broeltorens kan je huren voor tal van verschillende activiteiten: expo's, vergaderingen of zelfs je babyborrel. Voor meer info mail naar event-huis@kortrijk.be.

Colofon

Tekst: Greet Verschate

Foto's: Kattoo Hillewaere - beeldbank stad Kortrijk - Koninklijke Bibliotheek Brussel, Madrid

Vormgeving: Connie Janssens - Yves Debaes

Geraadpleegde werken:

Architectenbureau DEMEYERE J&A, restauratiedossiers Broeltorens, 2008-2013.

E. DE MAESSCHALCK, De Bourgondische vorsten 1315-1530. Leuven, 2008.

Ph. DESPRIET, De Kortrijkse Broeltorens. Kortrijk, 2010.

N. MADDENS, De Geschiedenis van Kortrijk in het kort. Kortrijk - Brussel, 2005.

E. VAN HOONACKER, Kortrijk 14-18. Kortrijk, 1994.

Uitgave: 2018

Verantwoordelijke uitgever: Vincent Van Quickenborne, Grote Markt 54, 8500 Kortrijk

